

Üremeye Dair Yaygın Söylemler: Ortadoğu Bağlamında Türkiye'yi Yeniden Değerlendirmek

Ceren AKSOY SUGİYAMA *

Özet

'Özel' alanın ve 'doğal' olanın tekelinde olan 'üreme' konusu, feminist araştırmacıların ve feminist antropologların ilgi göstermeye başladıkları ve bizzat sorguladıkları konu başlıkları haline gelmiştir. 'Üreme'nin her türden siyasal söylem ve güç ilişkileriyle etkileşim içinde olan ve her daim üzerinde mücadele verilen ve sürekli olarak müzakere edilen bir alan olduğu fark edildi. Yazı boyunca, üreme ile ilgili olarak feminizmde yankı bulan tartışmalar gözden geçirilmiştir. Bunun haricinde üreme ile bağlantısı olduğu düşünülen söylemler ve bu alanda yapılan etnografiler de göz önünde bulundurularak Türkiye'de bu söylemlerin aldığı biçimler gözden geçirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: üreme, annelik, feminizm.

Common Discourses on Reproduction : Reconsidering Turkey in the Middle Eastern Context

Abstract

The reproduction issue monopolised by the spheres of "private" and "natural" has been one of the major topics frequently discussed by feminist critics and feminist anthropologists in particular. Women reproduction recognized as an issue within a constant interaction with every sort of political discourse and power relations. Throughout the article the main discussions in the field on reproduction, the other

* Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Antropoloji Bölümü

discourses which are thought to have a connection with reproduction, and the ethnographies which are thought to resemble the situation in Turkey will be evaluated.

Key Words: *reproduction, motherhood, feminism*

Giriş

1970'lere damgasını vuran ikinci dalga feminist hareketin mottosu ve Radikal Feminist Carol Hanisch (1970)'in makalesinin de başlığı olan "Kişisel olan politiktir" sloganıyla beraber, toplumsal cinsiyete dair o zamana kadar geçerli olan suni bir 'kamusal-özel' ayrımı ve sadece siyasal haklarla sınırlı kalan bir eşitlik arayışı anlamını yitirmiştir. Artık bu andan itibaren sorgulanmayan bir pratik ya da bir değer kalmamış, siyasal haklardan ibaret olan eşitlik anlayışı hayatın hemen hemen her alanına nüfuz etmeye başlamıştır. Bu açılımla beraber daha önce 'özel' alanın ve 'doğal' olanın tekelinde olan 'annelik', 'üreme' 'doğum' gibi konular, feminist araştırmacıların ve feminist antropologların ilgi göstermeye başladıkları ve bizzat sorguladıkları konu başlıkları haline gelmiştir. 'Üreme'nin her türden siyasal söylem ve güç ilişkileriyle etkileşim içinde olan ve her daim üzerinde mücadele verilen ve sürekli olarak müzakere edilen bir alan olduğu fark edilmiştir. Süreç içerisinde, Kate Millet'in cinselliğin de politik nitelik taşıyan bir sınıflama olduğu tezi (Millet, 1987), yerini kadın ve erkek kategorilerinin bile geçerliliğini sorgulayan postmodern teorilere bırakmıştır (Butler, 1998).

Feminizmler ve Üremenin Problematize Ediliş Biçimleri

Feminizm, postmodern paradigmalardan da beslenerek bambaşka alanlara elini atmış ve bu alanlarda mikrofonu, o ana kadar sesi duyulamamış ya da sesi az gelmiş insanlara uzatmıştır (Spivak, 1988).

Feminizmin veya toplumsal cinsiyet teorilerinin detaylı bir tarihçesini vermek bu çalışmanın kapsamında değildir. Ancak feminist teorinin ele aldığı ve aşağıda adı geçen başlıklara değinmek; üreme teknolojilerinin içinde barındırdığı çatışma alanlarını, bu teknolojilere dair farklı anlayış ve uygulamaları, farklı feminizmlerin konuyla ilgili yer yer çatışan bakış açılarını sergileyebilmek açısından önemlidir. Bu noktada antropolojinin küçük bir alanda gerçekleşen derinlemesine analizleriyle açığa çıkan birbirinden farklı pratikler, bir yandan feministlerin ortaya attığı teorileri geliştirirken diğer yandan da feminist yazarların da danıştığı ve hesaplaştığı tikel örnekler haline gelmiştir. Tıpkı liberal feminizmler, marksist feminizmler, radikal ve postmodern feminizmler gibi pek çok feminizm türü olduğu gibi 'üreme' teknolojileri söz konusu olduğunda da bu teknolojilerin kullanımına dair de birbirinden farklı feminist bakış açıları mevcuttur. Bazı feminist teorisyenler teknoloji ile cinsiyet arasında hiyerarşik bir ilişki olduğu tezini paylaşırken diğer feminist teorisyenler içinse üreme teknolojileri, içinde bir özgürleştirme potansiyelini barındıran yeniliklerdir.

Literatürdeki eğilim göz önünde bulundurulduğunda “1960'lara kadar üreme ile ilgili olarak yapılan antropolojik çalışmalar, üreme davranışını çevreleyen inançlara, kurallara ve değerlere odaklanan kültürlerarası incelemelere dayanıyordu” (Ginsburg ve Rapp, 1991: 311) denilebilir. Sonraki dönemde ise feminist kuramcıların üremeyi kadınların hem baskı altına alınışlarının bir nedeni hem de onları ayrıcalıklı kılan kadınlara özgü bir yeti olarak görmeleri, konuya olan ilgiyi artırmıştır. Üreme konusuna özellikle marksist feministler ve radikal feministler ilgi göstermiştir. Friedrich Engels'in, aile ve mülkiyet ilişkilerini ele alan çalışmaları, kadınların aile içinde maruz kaldıkları baskı ve şiddeti ele almamıştır. Bununla bağlantılı olarak Marksist feministler de kadınların baskı altında

olmasının nedeni olarak ‘üretim tarzlarını’ ve ‘kapitalizm’i görmeyi tercih etmişlerdir. Bu tür analizler: “kadınların ezilmesinin temel belirleyicilerini sınıf ilişkilerine, kapitalist sisteme veya sınıf terimleriyle anlaşılır kılınan ‘üretim ilişkilerine’ yerleştirir” (Connell 1998: 70). Kadınların ev içinde erkekler tarafından gördüğü şiddet ve baskılar bu analizin çerçevesi dışında bırakıldığı için özellikle ‘iş’, ‘ücret’ gibi konulara yoğunlaşan feministler kendilerinden sonra gelenlerce eleştirilmiştir. Marksist feminizmin tüm toplumsal eşitsizliklerin kökeninde kapitalizm yatar öncülünü radikal feministler tüm toplumsal eşitsizliklerin kökeninde cinsler arası eşitsizlikler yatar varsayımıyla değiştirmişlerdir. Raewyn Connell’in (1998: 72), da belirttiği gibi 1970’lere gelindiğinde, yapısalcı marksizmin etkisi ile “aile, cinsellik ya da toplumsal cinsiyet ilişkilerinin tüm ayrıntılarıyla ‘üretim ilişkilerinin’ yeniden üretim alanı olduğu” görüşü önem kazandı. Marksist feminist kuramcılar ‘üretim tarzları’ kavramından uzaklaşarak bu kavramı feminist ‘üreme tarzları’¹ kavramı ile ikâme etmişlerdir. Yine de bu yaklaşım kapitalizmin ihtiyaçlarının illa toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinden niye beslenmek zorunda olduğunu açıklayamaz. Zamanla Marksist feministler toplumsal cinsiyet ilişkilerinin sınıf ilişkileri ile örtüştüğünü ve etkileşim içinde olduğu konusunda hemfikir oldular. Marksist feministler üremeye yardımcı teknolojileri de üremenin maddi şartlarını dönüştürmeye yarayan bir kaynak olarak ele aldılar (Gimenez, 1991).

Üreme konusu ile ilgili zamanının en radikal fikirlerini ortaya atan isim olarak Shulamith Firestone’a değinmek gerekir. Radikal feminist Firestone (1993), kadının üreme yetisini, ataerkil ideolojinin üzerine yaslandığı

¹ “Means of production”, “means of reproduction” kelimelerinin yazar tarafından Türkçe tercümesi. Yazar ‘reproduction’ kelimesinin literatürdeki karşılığı olan yeniden üretim kelimesinden ziyade ‘üreme’ kelimesini kullanmayı yazının geri kalan kısmında da tercih etmiştir. “Social reproduction” kavramı ise yeniden üretim çevirisiyle kullanılmıştır.

cinsiyete dayalı iş bölümünün nedeni olarak görmüştür. Bu nedenle kadınların üreme güçlerinin kullanımını erkeklerin elinden geri aldıkları takdirde özgürleşeceklerine inanmıştır. *Doğurmanın Hazzı*'ni² patriyarkal bir mit olarak değerlendiren Firestone (1993), teknolojik bir devrimle durumun kadının lehine değişeceği yönünde bir inanca sahiptir.

Rosemary Tong'un (1994: 72-94) da altını çizdiği gibi, marksist ve liberal feministlerden farklı olarak radikal feministler, erkeklerin kadın bedenini denetlemek maksadıyla hangi stratejileri devreye soktukları üzerine odaklanmışlardır. Beden sorunsalı ile ilgili bölümde ele alındığı üzere, bu türden varsayımlar kadın bedenini edilgen ve pasif olarak gören teorilere örnektirler ve bu teorilerde kadın bilincinin feminist hareketle uyandırılması ve kadınların kendi bedenlerinin zenginliklerinin ve farklılıklarının farkına varmaları amaçlanmaktadır.

Her ne kadar Firestone, kadınların özgürleşmesi için erkeklerin de kadınlar gibi üreyebilmelerini sağlayacak teknolojilerin gelişmesini gerekli görse de bu görüşüne karşı çıkan feministler de olmuştur. Üremeye yardımcı teknolojilerle ilgili olarak çalışan Gina Corea (1985), Robyn Rowland (1987) gibi feminist yazarların argümanlarına bakıldığında ise, kadınların kendilerini erkeklerden farklı ve dolayısıyla üstün kılan bu yetilerine erkeklerin de ortak olması kadınları tamamen yararsız bir hâle getirecektir. Çünkü ismi belirtilen feminist yazarlara göre Firestone'un iddia ettiği gibi kadınların maruz kaldığı baskının nedeni salt kadın biyolojisinden değil erkeklerin bu biyolojilerden dolayı meydana gelen farklılıkları kontrol etme isteğinden kaynaklanmaktadır. Bu türden teknolojilerin gelişimi konusunda Firestone'un bu fikirleri ortaya attığı zamandan beri bir ilerleme kaydedilememiştir. Teknolojiler ve bu teknolojiler üzerine araştırma

² Kitabın orijinal ismi *Joy of Giving Birth* .

geliştirme faaliyetleri yürüten kurumlar hâlen bu türden bir olasılığı gerçekleştirecek adımları atmamıştır. Bu durum, aradan geçen kırk seneye rağmen teknolojiyi geliştiren bilim insanlarının, üremenin ne olursa olsun kadınla beraber düşünülmesi gereken bir olgu olduğu konusundaki geleneksel tutumlarının değişmediğinin bir göstergesi olarak da değerlendirilebilir. Üreme teknolojilerindeki araştırma ve gelişmeler ile ilişkili olarak uzmanların söylemlerine bakıldığında sadece ve sadece kadının-alınan risk ne olursa olsun- üremesi gerektiği konusunda hemfikirmiş gibi bir ilerleme göstermektedir.

Bu teknolojilerin gelişmesinde bir takım gelenekselci/muhafazakar düşünceler mutlak surette pay sahibidir. Bunun yanı sıra ilaç firmaları ve konuyla ilgili diğer sektörler ise bu türden taleplerden nemalanmakta hatta var olan talepleri daha da kışkırtabilmek adına bu alana yapılacak olan her tür yatırıma yeşil ışık yaktadırlar. Ataerkil baskılara hassasiyet geliştiren ve bu baskılardan doğan kazanç fırsatlarını affetmeyen ekonomik sistem, kârını artırmak üzere var olan söylemlerin paralelinde stratejiler benimsemektedir. Bu türden stratejiler ise kadınların zararına olabilecek uygulamaların sorgulanmaksızın uygulanmasına olanak tanıırken; toplumdaki yerleşik bir takım ideolojileri de isteyerek ya da istemeyerek meşru kılmakta ve devamlılığına da destek verir gibi durmaktadır.

Üremenin kadınların ve erkeklerin bilincinde nasıl bir yere sahip olduğunu açıklamaya çalışan Mary O'Brien (1989) üremenin de tıpkı üretim gibi tarihsel bir olgu olduğundan bahsetmektedir. Çoğunlukla marksist terminolojiden³ yararlanan O'Brien'a (1981) göre üreme; tarihsel, materyal ve diyalektik bir süreçtir. Yaptığı değerlendirmede, annelik ve babalık

³ Biyolojiden kaynaklanan kadının ikincil konuma itilmesi ve tâbi kılması tezi Marksizmdeki materyalist teorinin femininizm tarafından revizyondan geçirilmesini gerekli kılmıştır. Diğer bir deyişle, Marksizmdeki ekonomik sınıfların yerini artık cinsel sınıf almıştır. Buna paralel olarak da Marksizmdeki üretme biçimlerindeki değişiklikler yerini üreme biçimindeki değişikliklere bırakmıştır.

arasındaki bilinç farklılığını sık sık vurgulamaktadır. O'Brien'a göre babalık deneyiminde bir yabancılaşma söz konusu çünkü erkek üreme sürecine katkısının ne olduğu konusunda her zaman bilinçsiz kalmış ve dışarıda bırakılmıştır. O'Brien'a (1989: 23) göre, "babalık tarihsel bir buluş" olup aynı zamanda üreme sürecindeki ilk tarihsel değişimi temsil etmektedir. Üreme sürecindeki ikinci tarihsel değişim ise üreme teknolojisindeki gelişmelerdir. Çünkü tarihin tam da bu anında diğer bir değişle babanın çocuk ile olan genetik bağı fark edildiği noktada, hem erkeğin bu sürece yabancılaşması başlamakta hem de erkeğin üreme süreciyle kadın kadar doğrudan olmayan bağlantısı keşfedilmiş olmaktadır. O'Brian bu durumla bağlantılı olarak: "Üremenin diyalektiğine aracılık eden tarihsel çelişki erkeğin kendi türünün üreme sürecine evrensel olarak yabancılaşmasıdır ve bu çelişkinin kültürel dolayımı da tarihsel olarak 'aile' kurumunun ve ataerkil ideolojinin yapısı olmuştur" der (1989: 15). O'Brien'a göre, ataerkillik erkeğin kendi üreme bilincine yabancılaşması sonucunda geliştirdiği bir karşı stratejidir. Kadının bedenine sahip olmak onu kontrol edebilmek demek bizzat bu üremenin ürünleri olan çocuklara da sahip olmak demektir ve bu nedendir ki üreme teknolojileri söz konusu olduğunda bu teknolojilerin ataerkil yapının devamını getireceğini iddia eder.

Sylvia Agacinski (1998) de "bir kadının en güzel ve en fazla ödüle layık olanaklarından birini reddederek özgür olacağını kanıtlayan hiçbir şey yoktur" diyerek Beauvoir'ın izinden gider kadın doğurganlığının bir eksikliğe işaret ettiği ya da kadınların baskı altında oluşlarının bir nedeni olarak görülmesini eleştirir.

Üremenin Söylemsel Olarak Kuruluşu

Üreme ile ilgili olarak ele alınabilecek farklı ideolojiler ve söylemler bu bölümde Connell'in (1988) yapmış olduğu ideoloji tanımına referansla ele

alınmıştır. Bu bağlamda üremeye dair söylemler arasından özellikle muhafazakarlıkla bir arada sürdürüldüğü düşünülen ideolojilere değinilecektir. Connell (1998: 319): “ İdeoloji insanların yaptığı şeyler olarak görülmeli, ideolojik pratiğin de belirli bağlamlarda gerçekleşen ve bu bağlamlara verilen tepkiler olarak anlaşılması gerekmektedir” şeklinde iddia ederek şimdiki yapıları toplumsal cinsiyet çalışmalarında saptamış olduğu söylem ve pratik arasında kopukluğun önüne geçmeyi hedeflemektedir. Deniz Kandiyoti (1997: 171) de Türkiye bağlamında yapılacak olan çalışmalarda bu noktaya dikkat edilmesi gerektiği konusunda uyarıda bulunmakta ve bu durumu: “Türkiye’de feminist araştırmaların izleyebileceği verimli yollardan birisi, toplumsal cinsiyet pratikleriyle farklı kurumsal alanlarda geçerli olan ideolojiler arasındaki gerilimlerin ve çelişkilerin incelenmesine öncelik tanınması olabilir” sözleriyle ifade etmektedir. Cinselliğe dair ideolojiler ve söylemler, tarihin her döneminde farklı kurumların hegemonyasında kalmış ve bu kurumların benimsediği siyaset stratejileriyle bağlantılı olarak üretilmişlerdir. Kimi zaman dinsel bir dünya görüşünün, kimi zaman akılcı bilimin safında yer alabilmektedirler. Yine Connell’in (1998: 326) hatırlattığı gibi hegemonik olan kurumlar her ne kadar tarihsel olarak değişkenlik gösterse de: “Hegemonya topyekün bir kültürel denetim kurulması ve alternatiflerin yok edilmesi demek değildir. Cinsel ideolojide ağır basan gerçeklik tanımları, her zaman için eksik ve bir ölçüde daima rekabet halindeki atılımlar olarak görülmelidir. Çekişme ideolojinin ayrılmaz bir parçasıdır”. Üreme ile ilgili söylemler ele alındığında, görünürde birbirinden farklı ve bağımsız söylem adacıkları olarak işlev görmektedirler. Çoğu durumda bu söylemler, yaşantılanan deneyimin dışında konumlanırlar; marjinal gördüğü deneyimleri ve bu deneyimlerin ortaya koyduğu olasılıkları da göz ardı etmektedirler.

“Annelik” Üzerinden Sürdürülen Söylemler

Topumsal cinsiyet hiyerarşilerin içerisinde dolaşımda olan söylem adacıklarından biri olarak ele alınabilecek olan “Annelik” kavramı da 'kadın' cinsiyeti ile özdeşleştirilmiş en çok öne çıkan kavramlardan birisidir. Anneliğe ve üreme ile ilgili söylemler bir arada sürdürülen ve bir arada anlamlı olan söylemlerdir. Annelik kavramı en geniş anlamında içinde esasen “koruma”, “şefkat” ve “anlayış” gibi pek çok özgeci değeri barındırmaktadır. Bu değerlerin bir insanda vücut bulması ise her zaman kendi kanından bir çocuğa sahip olmayı gerektirmez. Oysa üreme ile bağlantılı olarak kurgulandığında tüm bu özgeci değerler sanki tek bir cinse ait 'doğal' özellikler olarak telaffuz edilir. Nasıl anne olunması gerektiği ile ilgili reçeteler her gün yeniden üretilirken, bu özellikler kadın cinsinin nasiplenmesi gereken değerler olarak yüceltilir. Oysa kadınların dışında kalan kısmın, bu değerlerden nasibini alıp almamış olması pek mütalaa konusu edilmemektedir.

Ann Oakley (1974: 186), annelik mitinin şu üç inancı kapsadığını iddia etmektedir: “Tüm kadınların anne olmaya ihtiyacı vardır, tüm anneler çocuklarına ihtiyaç duyar ve tüm çocuklar annelerine ihtiyaç duyar”. Batı’daki tarihsel gelişmeler sonucu bir yandan dinî otoritenin sekülerleşmesi ve yerini medikal otoritelere bırakması diğer yandan psikanaliz ve psikoloji disiplinlerinin insan yaşantısı üzerinde söz sahibi olmaya başladı. Bu gelişmelerin akabinde, ‘nasıl bir anne olunması gerektiği’ konusu uzmanların söylem alanı haline gelmiştir. Bu türden söylemler, yazılı ve görsel medya ve konu ile ilgili uzmanlar tarafından yazılan kitaplar aracılığıyla hemen hemen her eve girebildi. Bu süreç içerisinde Feminist teorisyenler anneliği ‘orta sınıf beyaz anne’den ibaretmiş gibi kuran söylemleri eleştirerek (Glenn et. al., 1994; Peach, 1998; Ragoné

& Twine 2000); farklı sınıflardan anneleri, farklı cinsel tercihleri olan hatta farklı cinsi olan anneleri, renkli anneleri, bekar annelerin deneyimlerini de gözler önüne sermiştir. Tong'a (1989: 84-94) göre biyolojik annelik ve sosyal annelik kavramlarının birbirinden ayırt edilmesi gerekmektedir. Biyolojik anneliği, sosyal annelikten daha üstün gören her türlü söylemin ise diğer söylemlerle bağlantılı olarak ele alınması gerekmektedir. Bu söylemin egemen konumunu sarsacak farklı türden pratiklerin çokluluğunun ise özellikle feminist sosyal bilimciler tarafından ortaya konulması zaruridir. Christine Gailey (2000: 11-55), özellikle evlat edinme söz konusu olduğunda, akrabalık bağının genetik bağın en yakın olduğu durumlarda en güçlü olduğu yolundaki söylemin, Amerika'da ırkçı söylemlerle nasıl bir arada işlediğini göstermiştir.

Annelikle ilgili olarak en etkili görüşlerini, Julia Kristeva'yı eleştirirken ortaya koyan Judith Butler (2008: 153): “babaerkil yasanın kimi arzuları ne yollarla doğal dürtüler biçiminde ürettiğinin anlaşılması sağlamalı”dır derken benzer bir noktaya dikkat çeker. Butler'a göre Kristeva, “anne bedenini tanımlarken bu beden, kültürden önce gelen bir dizi anlam taşıdığını ileri sürmektedir. Böylece kültür mefhumunu, baba erkil bir yapı olarak korumaya alıp anneliği esas itibariyle kültür öncesi bir gerçeklik olarak sınırlandırıyor” der. Butler, burada Kristeva'yı 'dürtü' kuramının kendisini sorgulamadan sahiplendiği için eleştirmektedir. Butler sonrasında dürtü, dil ve ataerkil ayrıcalık arasındaki ilişkiyi yeniden kavramsallaştırma çabasına girişmektedir. Butler'a (2008: 168) göre, Kristeva'nın babaerkil yasayı baltalayacağını düşündüğü 'dişi beden' kavramının kendisi zaten bizzat bu yasanın yaratımı olan bir kavramdır. Böylelikle “annenin bastırılmış bedeni yalnızca çoklu dürtülerin mevkii değil, aynı zamanda biyolojik bir teleolojinin taşıyıcısı olarak” da ifade edilir. Butler'ın altını

çizdiği üzere, Kristeva doğurma arzusunu tür arzusu olarak görür. Böylece Kristeva anneliği şeyleştirir. Kristeva annelik içgüdüsünün babaerkil yasanın önce gelen bir ontolojik statüsü olduğunu düşündüğü için bu yasanın kendisinin, bastırıldığı söylenen arzusunun nedeni olabileceği fikrini değerlendirmeyi başaramaz (Butler 2008:166-168). Butler (2008: 167), Foucault'cu bir okumadan yola çıkarak: “Kristeva'nın söylemden önce gelen, dürtülerin yapısında kendi nedensel kuvvetini gösteren bir anne bedeni savına karşı, annenin bedeninin söylemsellik öncesi bir şey olarak inşasının bir taktik olduğunu, bu taktik vesilesiyle annenin bedeni fikrini üreten iktidar ilişkilerini gizlendiğini” iddia eder. Bu bağlamda Butler (2008:168), “babaerkil yasanın ötesinde hakiki bir bedenin varolduğu yanılığsından” kurtulmamız konusunda uyarıda bulunur.

Lucinda Peach (1998), kadın yaşantısının doğal bir parçası olarak algılanan annelik ideolojisi sayesinde anne olmayan kadınların bu durum kendi tercihi olsun ya da olmasın; anormal, sapkın olarak görülebileceğini hatırlatır. Türkiye’de modernleşme süreci içerisinde özellikle kent soylu sınıfın anneliğe dair anlayışının geçirdiği değişiklikler üzerine çalışmalar mevcuttur. Aksu Bora (2001) farklı kuşaktan kadınların annelik deneyimini anlamak üzere yapmış olduğu mülakatlarda ortaya çıkan anlayış farklılıklarını her iki kuşağın anne olduğu dönemde egemen olan ideolojilerle bağlamaktadır. Yazar, görüştüğü kent soylu kadınların ilk kuşağı için ‘Nasıl bir anne’ olunması gerektiğine dair algının cumhuriyet ve ilerleme ideolojisinden beslendiğini bir sonraki kuşak içinse neoliberal politikalardan beslendiğini belirtmektedir.

Üreme ile ilgili söylemlerin yakından bağlantılı olduğu bir başka anlam alanı ise akrabalık ile ilgili söylem adacıklarıdır. Akrabalıkla ilgili söylemlere bir sonraki bölümde Ortadoğu’daki soy bağı temelli toplumsal

örgütlenmeden bahsedilirken değinileceği için burada ayrı bir başlık halinde incelenmesi gerekli görülmemiştir. Burada akılda tutulması gereken şey ise üreme, annelik veya akrabalık ile ilgili söylemlerin tümünün değışebilir olduğudur. Akrabalık ile ilgili söylemlerin değışebilir olduğu iddiasına istinaden Marilyn Strathern (1992), henüz 19. yüzyıl sonlarında aralarındaki kan bağına rağmen gayrimeşru çocukların biyolojik babaları ile aynı soyadını taşıyamadığından oysa günümüzde 'doğal' bağı, sosyal veya hukukî olarak nitelendirilebilecek bağı önüne geçtiğine değinmektedir. Akrabalık çalışmaları alanındaki bir başka önemli çalışmada ise David Schneider akrabalık söz konusu olduğunda neyin biyolojik, neyin kültürel olduğunu yeniden problematize ederek kendisinden önceki klasik akrabalık çalışmalarında tekrar eden ezberi bozmuştur.

Denilebilir ki, toplumsal cinsiyet ve etnisite alanlarındaki çalışmaların ivme kazanması ve feminist duyarlılıklarla yazılmış olan etnografiler; üreme, annelik akrabalık gibi konuların ele alınış tarzına zamanla farklı bir yön vermiştir. Yapılan çalışmaların niteliğindeki değışmelerin yanı sıra konjonktürel değışimler de bu konuların nasıl algılandığını ve hayal edildiğini de sürekli olarak güncellemektedir. Örneğin üremeye yardımcı teknolojilerin yaygınlaşması birbiriyle bağlantılı bu üç konunun farklı coğrafyalarda çok farklı pratikleri devreye sokmasına vesile olmuştur. (Carsten, 2004: 16-20).

Milliyetçi Söylemler

Diğer söylemler gibi milliyetçi söylemlerin de tıpkı annelik söylemleri gibi benzer bir eğilimi desteklediği iddia edilebilir. Farklı amaçlara hizmet etmek üzere tasarlanan politikalar çerçevesinde kadınlar, tarihin bazı dönemlerinde 'çocuk doğurmaya' heveslendirilir. Nina Yuval-Davis (2003:

62) konuyla ilgili olarak: “Kadınların kendi etnik ve milli topluluklarındaki ve yaşadıkları ve/veya vatandaşı oldukları devletlerdeki konumlanışlarının ve bu etnik ve milli cemaatlere ve devletlere karşı yükümlülüklerinin, onların üreme haklarını etkilediği ve bazen de bu hakların üzerinde tasarruf sahibi olabildiği”ni iddia eder. Milliyetçi projelerin kurulmasına aracılık eden “üç temel söylem”in altını çizer. Yuval-Davis (2003:66) bu söylemleri şu şekilde kategorize eder: “iktidar olarak halk” söylemi, “öjenist söylem” ve ‘Malthusçu Söylem’. Bu söylemlerin her biri ulusal devletlere küresel ekonomi, uluslararası göç, veya ulus devlet öncesi süreci öncesindeki siyasal yapıların miras bıraktığı sorunları çözmeye yönelik projeler içerisinde yer bulabilmektedirler. Bu tür söylemler devlet bürokrasisi içerisinde benimsenmekte ve devlete bağlı kurum ve teşkilatlar tarafından da uygulanmaya çalışılmaktadır. Burada bir kez daha dikkat edilmesi gereken nokta şudur ki bu türden projelerin uygulamada her hangi bir sonuç verip vermediği veya toplumların yaşam pratikleri göz önünde bulundurulduğunda etkili olup olmadıklarına dair çalışmalar yok denecek kadar azdır. Yine de devlet bazında bu tür söylemlerin Türkiye’de de zaman zaman seslendirildiği aşikârdır. Ülkemizde de Başbakan Tayyip Erdoğan’ın kadınlara yönelik olarak “en az üç çocuk” çağrısı da buna tekabül eden bir örnektir. Bu tür söylemler bazı durumlarda sadece çağrılarda bulunarak diğer zamanlarda ise üreme pratiklerini doğrudan etkileyecek yasalar çıkarılması suretiyle pratikteki etkisini arttırabilir. Yine benzer bir şekilde, milliyetçi ve liberal muhafazakâr ideolojiler, ekonomik büyümenin görece olarak yavaşladığı ve gerilediği durumlarda, artan işsizliğin en azından sayısal olarak önüne geçebilmek adına, ‘ev işlerini seven’, ‘çocuklarına tüm vaktini ayıran’ ‘tutumlu’, ‘sofu’ kadın mitini yücelten söylemlere başvurabilir. Savaş zamanlarında, düşmandan korunması gereken toprak parçası, ‘saflığı’

korunması gereken bir kadın olarak tasvir edilebilir (Mostov, 2000 89-110). Katolik kilisesi İrlanda'da kürtaj karşıtı hareketlerin en önemli destekçisi olabilir (Martin, 2000: 65-86). Endonezya hükümeti, gelişmekte olan ülkelerin yararlandığı finansal destekten yararlanabilmek adına nüfusun artış hızını baskılamak amacıyla doğum kontrolü ile ilgili politikalara ağırlık vermeye çalışabilir (Dwyer, 2000: 25-62). Ya da İsrail, hem maddi hem manevi olarak kendini Ortadoğu'da güvende hissedebilmek için üremeye yardımcı tedavileri hem sınırsız hem de ücretsiz olarak sunabilir. Bu aşamada, üremeye dair söylemlerin, içinde bulunulan coğrafyanın tarihsel alışkanlıkları da göz önünde bulundurularak ne gibi örnekler sunduğuna biraz daha detaylı olarak dikkat çekmek yerinde olacaktır.

Türkiye Bağlamında Kısa bir Değerlendirme

Türkiye uzamsal olarak Orta Doğu olarak tarif edilen coğrafyanın bir parçası olarak düşünülebilir. Bunun yanında, diğer Orta Doğu ülkelerinden farklı olarak, kendi tikel tarihsel özellikleri içerisinde farklı İslamiyetlerin hatta farklı dinlerin yaşandığı bir coğrafyadır da aynı zamanda. Anadolu'nun tarihsel olarak da farklı kültürlerin kalıcı etkilerine açık bir konumu vardır. Üreme konusunun, akrabalık ve sosyal organizasyondan bağımsız bir şekilde ele alınamayacağı ön kabulünden yola çıkarak Türkiye özelinde bir analize girişmeden önce Ortadoğu'daki akrabalık ilişkilerinden 'kan bağı' ve 'soy' kavramlarının öneminden söz etmek gerekmektedir. Böylesi bir giriş Türkiye'de üreme ile bağlantılı olarak sıklıkla duyulan bir takım söylemleri ayıklamada da kolaylık sağlayacaktır.

İslamiyet ve öncesindeki semavi dinler, bölgedeki akrabalık ve sosyal bağların üzerine yerleşen bir katman olarak düşünülmelidir. Tarihsel süreç içerisinde her tür dini emir, yasak ve vahiy'nin var olan toplumsal düzen ile

pek çok noktada etkileşerek bugünkü pratikleri meydana getirdiğini göz ardı etmemek gerekir. Soy kavramının Musevilik, Hristiyanlık ve İslamiyet gibi üç tek tanrılı dinin ortaya çıktığı coğrafya olan Ortadoğu'da yaşayanlarca ne anlama geldiği ortaya koyulacaksa, Charles Lindholm'un (2004) da belirttiği gibi öncelikle grup dayanışması olarak da tercüme edilebilecek "asabiye"⁴ olarak bilinen kavramın anlaşılması gerekecektir.

"İbni Haldun asabiyyeyi tam bir Bedevi aşiretleri arasında hüküm süren akrabalık ve kan bağlarının bir ürünü olarak düşünür" (Lindholm, 2004: 103). Soy kavramı önemlidir, çünkü kişi ilişkilerini akrabalık ideolojisinin mercaklerinden bakarak kurar.

"Ortadoğunun kendine özgü çok farklı bir akrabalık sistemi vardır. Tek bir istisna dışında (Tuaregler) bu sistem babasoyu sistemidir. Bu, soyların sadece babanın soy çizgisinden izlendiği anlamına gelir. Yani kadınlar ve erkekler şecerelerini sadece erkeğin soy çizgisinden izlerler. Tüm hakları yaptırımları ve şerefiyle bir soyun üyesi sayılmak, ancak erkeğin soy çizgisi dolayısıyla mümkündür" (Lindholm, 2004: 107).

Böylesi bir ortamda meşruiyetin sağlanması için 'doğal kan' söyleminin sürekli üretilmesi ve bu 'kanın saflığının'; kadınların tecrit edilerek kontrol altına alınmak suretiyle sürekli korunması gerekmektedir. Yine Mısır'da yaşayan bedevileri arasında alan araştırması gerçekleştiren antropolog Lila Abu Lughod (2004: 55) da bedevilerin içinde yaşadığı anlamlar düzenini anlatmaya çalışırken şöyle demektedir:

⁴ Abu-Lughod (2004: 66) da çalışmasında aynı kavramdan bahsetmiştir.

"...kendilerini esas olarak yaşam tarzlarıyla değil... toplumsal örgütlenmenin bazı kilit ilkeleriyle-babayanlı akrabalığa dayanan ve bir ahlak düzgüsüne bağlanan soykütüğü ve bir kabile düzeni-tanımlıyorlar. Bu ilkeler Evlad Ali'nin 'kan'la (dam) ilgili görüşlerinden toplanmıştır. Bu 'kan' kavramı yoğun anlamları olan ve müthiş bir kültürel gücü olan çok yönlü bir kavramdır. Kan insanları geçmişe ve birbirine bağlar. Soykütüğü yoluyla geçmişle kurulan bağ olarak kan, kültürel kimliğin tanımı açısından çok önemlidir."

Abu Lughod, Evlad Ali'nin kimliğinin temel bileşeninin kan olduğunu, ve bu insanların kendilerini Mısır'lı olarak tanımlamadıklarını, nereye giderlerse gitsinler kendi soylarının Arap olduğunu vurguladıklarını belirtir. Evlad Ali, Mısırlıları aşağı görür çünkü onların soyları karışmıştır. Kendilerinininki gibi geriye gidip soykütükleri çıkarılamaz. Oysa birçok arap kabilesi, soyunun Hz. Muhammed'e kadar gittiğine inanır. Mısırlıların ise nereden ve kimlerden geldikleri belli değildir. Hatta kanlarının karışık olmasının bir sonucu olarak Mısır'lıların karılarından korktuğu ve namuslarına düşkün olmadıkları belirtilir. Çünkü ahlakın ve kişisel erdemlerin kaynağı olarak soylu kanı görürler. " 'Korkusuzluk' ve 'cesaret', Bedevi erkek ve kadınlarının soyluluğunun doğal sonucu olarak görülen niteliklerdir" (Abu-Lughod, 2004: 61).

Kan kavramı içinde yaşanan zaman diliminde insanlar arası ilişkileri ve toplumsal düzeninin sürekliliğini sağlama potansiyeline sahip sihirli bir kavram olarak da belirir. 'Kan'a böylesi bir önem atfedilmesi, onu bireyler arası ilişkileri belirleyebilecek diğer ilişki biçimlerinden üstün olarak kurgulanması başat bir ideoloji olarak toplumsal işleyişin önemli bir

kurucusu olduğunu gözler önüne serer. “Toplumsal kimlikte kanın önemi Bedevilerin kendilerini aileyle, soyla ve kabileyle tanımlamalarında belirir” (Abu-Lughod, 2004: 64).

Baba yanlı akrabalığın diğer tüm bağlardan daha öncelikli kabul edildiği bir ideolojik sistemde evlilik o sistemin tutarlılığı açısından yeri geldiğinde işleri kolaylaştırmak varolan bağları daha güçlendirmek amacıyla kullanıma giren bir stratejik kurum olmasının yanı sıra bazı durumlarda da böylesi bir ideolojik ortamın meşruiyetini tehdit eden bir mekanizma haline dönüşebilir. Evlilik kan bağı türünden bir yakınlıkla pekiştirildiğinde sistemin lehine işler bu nedenle de baba yanlı koşut yeğen evliliği Bedevilerin baba yanlı akrabalığı sürdürme eğilimi ile örtüşen, toplum için ideal sayılabilecek evlilik tipidir (Abu-Lughod: 2004).

“Ortak ata soyuna dayalı akraba temelli 'doğal' dayanışmacı bir cemaat tahayyülü, İbni Haldun'un asabbiye adını verdiği grup dayanışmasına farazi bir somutluk kazandırmıştı İslam hukukunda babasoylu kan hakkının yasalaşması kan temelli babasoyluluk ideolojisine doğru, uzun vadeli tarihsel evrimin son basamağıydı” (Lindholm, 2004: 402).

Her ne kadar İslam'da erkeğin yeryüzüne düşüşünden Hristiyanlık'ta olduğu gibi kadın sorumlu tutulmasa da Ortadoğu'da kadın cinselliğinden korkulur. Bu durumun nedeni olarak Lindholm Ortadoğu'daki babasoylu ideolojinin varlığı üzerinde durmaktadır. Lindholm (2004: 413) "Kadının annelik rolüyle toplumsal yapıyı koruyup bunu geleceğe oğulları vasıtasıyla yansıtarak, baba soyunu yaratması ve birleştirmesinin, onun üreme kapasitesiyle gerçekleştiği"nden bahsetmektedir ancak bir erkekle romantik

bir aşk ilişkisi içine girme potansiyeli ise bu yapı için bir risk olarak algılanabilmektedir. Bu türden bir ilişki kuracak olması hem erkeğin “şeref” “namus” “haysiyet” gibi bir takım değerlerini ciddi ölçüde aşındıracak ve kadının sahip olduğu ataerkil pazarlık kozunu yitirmesi ile sonuçlanacaktır. Tüm bunlar, kana dayalı babasoylu organizasyon yapısından da altını kazacaktır. Kısacası kadının cinselliği, tüm eril toplumsal düzenin hem temeli hem de potansiyel yıkıcısıdır. Lindholm, bu noktada kadının örtülmesi ile ilgili pratikleri şu şekilde açıklamaktadır:

“O halde, kadının peçeyle örtülmesini, tecrit edilmesini ve karalanmasını içeren Ortadoğu geleneğinin, İslam'ın bir buluşu ya da kadının zayıflığından ileri gelen bir şey değil de soy kalıtımı ideolojisine dayalı atarekil bir sistem içinde, kadının hem yaratma hem de yok etme yönündeki erotik kapasitesinin bir ifadesi ve ona karşı bir savunma olduğunu söyleyebiliriz” (Lindholm, 2004: 413)

Abu Lughod'a göre de Bedevi düşüncesinde cinselliğe verilen olumsuz değer kökleri esas olarak toplumsal düzende yatar. “İnsanlar arasındaki başlıca ve tek meşru bağın ortak köken ve kandaşlık olduğu yerde cinsellik bağı, bireyleri bu kavramsal çerçeve dışında bir bağla bağlaması bakımından bir tehdittir” (Abu-Lughod, 2004: 168). Lindholm gibi Abu-Lughod da bu anlayışın kaynağı olarak İslam ideolojisini görmez. Ona göre de bu anlayışın temelinde yatan “kan bağının önceliğini esas alan ve babasoyluluğa göre örgütlenen toplumsal-yapısal kabile modeli”dir. “Bu modele uygun olan ise yalnızca babayanlı koşut-yeğen evliliğidir. Ortadoğu'nun büyük bölümünde bu evlilik türünün tercih edilmesinin ve kültürel bakımdan ülküsel görülmesinin nedeni de budur” (Abu-Lughod: 2004, 170).

Kuran ise, ‘anne’lik ile ilgili doğrudan bir ayeti içermemekle beraber, İslamiyet'teki "cennet annelerin ayakları altındadır"⁵ sözü ile çocukların ebeveynlerine duyması gereken saygı ve hürmetten bahsedilmektedir. Bu nedenle İslami söylemin ilişki içerisinde olduğu soyu sürdürme söyleminin de bir arada ele alınması gerekmektedir.

Carol Delaney (2001), 1980'li yılların başında Orta Anadolu'da bir köyde yapmış olduğu alan araştırmasına dayanan çalışmasında ise monogenetik üreme teorisinin teolojik tek tanrıcılık doktrini ile ilişkili olduğunu öne sürmektedir. Daha geniş bir perspektiften bakıldığında bu durum, Ortadoğu'da kaynağı ortak bir ataya dayalı olan babasoylu aile yapısı ile paralellik kurarak da okunabilir. Her ne kadar Ortadoğu'daki anlamlandırma sistemi varolan akrabalık ideolojisiyle başat olarak varlığını sürdürmüş olsa da İslam ideolojisinin Arabistan ve çevresine yayılması esnasında teorik ya da pratik açılarından Arabistan'dakiyle birebir örtüşen tek tip bir İslam uygulamasının Türkiye'de benimsendiğini söylemek yanlış olacaktır. İslamiyet ortaya çıktığı coğrafyanın kendine has oluşumlarıyla ve söylemleriyle bir arada gelmiştir ve geldiği yerdeki tarihsel oluşumlarla da kaynaşmıştır. Var olan söylemlerden hangisinin İslamiyet kaynaklı hangisinin gelenekten kaynaklanan pratiklerle bağlantılı olduğunu ayırtmak neredeyse imkânsızdır. Delaney'in çalışması bu noktadan bakıldığında tarihsel arka planı göz ardı eden yapısalcı sembolik bir analizdir. Yine de bu durum onu Türkiye'de yaşayan insanların üreme ile ilgili anlamlandırmalarını anlamamıza yardımcı olmaktan alıkoymaz. Delaney, sözlü betimlemelerin gerçekliği yalnızca tahrif etmediği ve onu biçimlendirdiği varsayımından yola çıkar. Akrabalığı tanımlamakta

⁵ "Cennet annelerin ayakları altındadır." (Nesâî, Cihad, 6) veya "Anne cennet kapılarının ortasındadır." (İbn Hanbel, V, 198).

kullanılan simgeler ve anlamların kişiyi yurttaş ya da bir dinin mensubu yapan şeylerin tarifinde de kullanımda olduğunu iddia eder. Sembollerin, hiyerarşik bir anlam düzenini nasıl devam ettirdiğine de değinir. Emily Martin (1991), kadın ve erkeğin sözde doğal davranışlarını sorgulamaksızın doğru kabul eden biyoloji biliminin, kadın eşey hücresi olan 'yumurta' ve erkek eşey hücresi olan 'sperm'in hareketlerini de bu doğal varsayılan rollere paralel olarak kurgulandığını ve 'bilimsel' betimlemelerin bir önceki varsayımı pekiştirme eğilimi gösterdiğinden bahseder. Bilimsel, dini, milliyetçi, ırkçı ve ataerkil söylemler, belki kastî belki tamamen ihtiyatsızlıktan kaynaklanan sebeplerle kadınların ve erkeklerin farklılıklarını doğallaştıran masalı sürekli olarak tekrar ederler. Bu söylemler insanlığın ortak hafızasında neredeyse kök salmıştır.

Delaney'in bu bağlamda öne sürdüğü, pratik eylemlerin ve çıkarların kendilerinin de simgesel olarak ifade edildiği, belirli bir kozmolojik bağlam içinde anlamlı hâle geldiğidir. Kısacası Delaney Anadolu'daki üreme ile ilgili imgelemin bağlamı olarak da "İslamiyet'i" görmektedir. Ortadoğu ile ilgili yapılan tarihsel antropolojik çalışmaları göz önünde bulundurursak İslamiyet'i, kabile tarzı sosyal örgütlenmelerin değer yargılarını çölden Anadolu içlerine kadar savuran bir samyeline benzetebiliriz. İslamiyet, böylesi bir ontolojik görüşün, bu türden bir kozmolojinin kaynağı değil olsa olsa tarihsel olarak taşınmasına yardımcı olan bir araç olarak tahayyül edilebilir⁶. Yazarın bedenlerin kültürün dışında var olmadığını tersine fiziksel ve mecâzi olarak kültür içinde biçimlendiğine dair görüşlerini de bedeni pasif gören teorisyenler kuşağının bir devamı olarak değerlendirebiliriz.

⁶ Yazarın İslamiyet'in bir "pratik dini" olduğu konusundaki görüşüne de başka açılardan karşı çıkılabilir. Ama bu başka bir çalışmanın konusu olacak kadar kapsamlıdır.

Tarıma elverişli topraklar ile dişi organın; meni ile tohum arasında doğaya içkin olan bir benzerliğin verili olduğunu düşünen yazarların aksine Delaney, bunun kültürel olarak kurgulanan bir anlamlandırma olabileceğini vurgular. Yine kadın anatomisinin erkek terimleriyle tanımlandığı bir örnek de vermiştir: "Döl, döl yolundan döl yatağına gider..." (Delaney, 2001: 52). Burada kendini ele veren bir başka anlayış ise erkekler ve tanrı arasında olduğu varsayılan benzerliktir: "Erkeklerin yaratma, hayat verme yetkileri, Tanrı'ninkine benzer; köylüler babanın Allah'tan sonra ikinci tanrı olduğunu söylerler (Delaney, 2001: 53) derken bu kurulan paralellige dikkat çekmektedir.

Delaney'e göre tohumun korunması gerektiği ile ilgili tekrar eden söylem, soyun erkek tarafından devamlılığının garanti altına alınması pratiği ile örtüşmektedir. Bu da beraberinde kadının korunması ve kapatılmasını gerektirmektedir. Delaney'e göre (2001:61), asıl önem verilen kadının doğurganlığından ziyade; kadının eşinin tohumunu güvence altına alıp alamadığıdır. Bu bağlamda "Kadının değeri, evlilikten önce bekâretine; evlilikten sonra da sadakatine bağlıdır". Bu inanç sistemi, üreme teknolojilerinden yardım alan bir üreme sürecini tabu haline getirebilir. Yine de günümüzdeki uygulamalar göz önünde bulundurulduğunda en azından hastaneye kadar gelebilen kesim için durumun böyle olmadığı aşikârdır. Örneğin sorunun kendinden kaynaklandığını bilen bir erkek, kendine ait tarlanın başka erkekler tarafından- ki üreme teknolojileri söz konusu olduğunda bu kişi hiç şüphesiz doktordur- incelenmesine göz yumacaktır. Meçhul bir tohumun o tarlaya düşmeyeceği garanti edildiği sürece inançlar tehdit ediliyormuş gibi hissedilmez. Tarlanın ameliyat masasına yatırılması, incelenmesi, deneysel bir malzeme olması yakın çevrenin diline dolanmadığı sürece tahammül edilebilir bir şeydir. Ve nasılsa erkeğin tohumunun 'işe

yaradığını' ama sorunun 'tarlada' olduğu haberini etrafa ilan edecek çilekeş bir kadın hep hâli hazırda vardır. Gurur atfedilen bir özelliktir. Korunması gereken, öncelikli olan erkeğin gururudur.

Türkiye’de soyu sürdürmenin önemine dair gözlemlenen uygulamalardan belki de en önemlisi özellikle kırsal alanda yaygın olan erkeğin nikahlı karısı üzerine kuma almasıdır. Pek çok durumda bu uygulama erkeğin ailesi tarafından evli çifte dayatılabilmektedir. Bir yere kadar tüp bebek tedavisinin bu uygulamayı bir nebze olsun azalttığı iddia edilebilir. Bu durum hesaba katıldığında Türkiye örneğinde, soyu sürdürme ideolojisinin bu topraklara ulaştıktan ve üzerinden bu kadar zaman geçtikten sonra değiştiğinin ve bundan sonra da değişebilir olduğunu göz ardı etmemek önemlidir. Her ne kadar soyu sürdürme ideolojisi bağlamında erkek çocuk önemli olsa da tüp bebek tedavisi gören kadınların bebeğin cinsiyeti konusunda bir tercihlerinin olmayışı şaşırtıcı olabilir. Tercih konusundaki isteksizlikte ‘kadere razı olmak’ ve ‘tevekkül’ halinde olmanın etkisi vardır kuşkusuz. Zaten zorluklar çekilerek kalınan bir hamilelikte bir de cinsiyet konusunda ısrarcı bir tutum sergilemek Allah’ın uygun gördüğünü kabul etmemek anlamına geleceğinden kaçınılan bir tutumdur. Tüp bebek tedavisi gören kadınların günümüzde yaygın olarak kullanılan ve medikal söylemin kullanıma soktuğu ‘genetik’ yakınlık ile ilgili bir söylem yerine sık sık ‘yeter ki kendi kanımdan olsun’ gibi sözlerle ‘kan’ üzerine çok sık vurgu yapıyor olması Delaney’in şu saptaması göz önünde bulundurulduğunda değer kazanacaktır:

“Kan yalnızca kalıtım ilişkilerini temsil eden "farkları örten" bir terimdir ve dolayısıyla bilimsel soyun sürdürülmesi kuramının ortaya koyduğu kalıtımın tek kaynaktan değil, iki kaynaktan geldiği gerçeğini gizler.

Kalıtım kuramının bir çocuğun kalıtım özelliklerine annenin ve babanın birlikte katkıda bulunduğunu, çocuğun her ikisiyle de aynı biçimde ilişkili olduğunu söyler” (Delaney, 2001: 187).

Delaney, araştırmasını gerçekleştirdiği köyde, çocuğun hem annenin, hem de babanın bir ürünü olduğu; ama her birinin katkısının anlamının farklı olduğunu; çocuğun temel kimliğinin babanın tohumundan geldiğine ve annenin rolünün sadece o özü büyütecek maddeyi sağladığının düşünüldüğünün altını çizer. Görüldüğü üzere yeni teknolojiler bir takım pratiklerin azalmasına vesile olurken bir takım söylemler yeni teknolojiler ve bilimsel bir gerçeklik iddiasına rağmen devam edebilmektedir. Yine de tüp bebek ile ilgili olarak Türkiye bağlamında yapılacak çalışmalar temel alınarak Delaney’in 1980’lerde yapmış olduğu alan araştırmasından yaklaşık kırk yıl sonra kırsal kesimden tüp bebek tedavisi görmek üzere büyük şehirlerdeki hastanelere gelen çiftlerin üremeye dair sahip oldukları imgelem ve kozmolojilerin ortaya konulması, geçen sürede kuşaklar arası algısal değişimi pekâlâ yansıtabilir. Üremeye yardımcı teknolojilerin-bu teknolojilerden yararlanan çiftlerin çok çeşitli sosyal çevrelerden geldikleri düşünülürse- üremeye dair anlayış ve pratikleri dönüştürüp dönüştürmediği veya ne kadar dönüştürebildiğini ortaya koymak ilgi çekici olacaktır.

Sonuç Yerine

Üreme konusu pek çok söylem alanının kesişme noktasında yer alan ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin sürdürüldüğü bir alan olarak önemlidir. Üreme aynı zamanda ataerkil pazarlıkların da üzerinde müzakere edildiği bir alan olarak içerisinde değişim potansiyelini de barındırmaktadır. Feminist teori içerisinde bile üzerinde uzlaşma varılamayan bir alan olan üreme,

farklı kültürler söz konusu olduğunda o coğrafyaya özgü söylemlerle de temas etmektedir. Türkiye bağlamında ise Ortadoğu’da geçerli olan söylemlerin etkisi hissedilirken bu söylemlerin yaşam pratikleri üzerindeki etkileri bölgesel ve sınıfsal farklılıklara bağlı olarak çeşitlilik göstermektedir. Bu açıdan dolaşımda olan söylemlerin yaşam pratikleri ile olan etkileşimleri meselenin can alıcı noktasını oluşturmaktadır. Gözden kaçırılmaması gereken nokta ise bu söylemlerin ortaya çıkan yeni olanakların da vesilesiyle yeniden müzakereye açık oluşudur. Yakın zamanda üreme ile ilgili konular Türkiye’de siyasal iktidarın da kendini bu alanda etkin bir aktör olarak yeniden kurguladığı söylemler; üremeye dair siyaset üretebilen ve bu konuda söz söyleyebilen taraflar arasındaki tartışmaları ve çekişmeleri daha çok hissedilebilir bir hale getirmiştir. Bu noktada üreme konusunda söz hakkına sahip olmayan ya da seslerini duyuramayan tarafların ise seslerini duyurabilir hale gelmesi önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- Abu- Lughod, L. (2004) *Peçeli Duygular*, Çeviren: Suat Ertüzün, İstanbul: Epsilon Yayınevi.
- Agacinski, S. (1998) *Cinsiyetler Siyaseti*, Fransızca’dan çeviren: İsmail Yerguz Ankara: Dost Kitabevi.
- Bora, A. (2001) “Türk Modernleşme Sürecinde Anelik Kimliğinin Dönüşümü”, *Yerli Bir Feminizme Doğru*, Der. Aynur İlyasoğlu, Necla Akgökçe, İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Butler, J (1988) “Performative Acts and Gender Constitution: An Essay in Phenomenology and Feminist Theory”, *Theatre Journal*, Vol.40, No.4: 519-531.
- Butler, J. (2008) *Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*, Çeviren: Başak Ertür, İstanbul: Metis Yayınları.

- Carsten, J (2004) *After Kinship*, New York: Cambridge University Press.
- Connell, R. W. (1998) *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar: Toplum, Kişi ve Cinsel Politika*, Çeviren: Cem Soydemir, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Corea, G. (1985) *The Mother Machine: Reproductive Technologies form Artificial Insemination to Artificial Wombs*, New York: Harper & Row.
- Delaney, C. (2001) *Tohum ve Toprak: Türk Köy Toplumunda Cinsiyet ve Kozmoloji*, Çevirenler: Selda Somuncuoğlu-Aksu Bora, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dwyer, L.K. (2000) "Spectacular Sexuality: Nationalism, Development and the Politics of Family Planning in Indonesia", in *Gender Ironies of Nationalism: Sexing The Nation*, Ed.: Tamar Mayer, London: Routledge.
- Firestone, S. (1993) *Cinselliğin Diyalektiği*, Çeviren: Yurdanur Salman, İstanbul: Payel Yayınevi.
- Gailey, Christine Ward. (2000) "Ideologies of Motherhood and Kinship in U.S. Adoption", *Ideologies and Technologies of Motherhood: Race, Class, Sexuality, Nationalism*, Ed.: Helena Ragoné and France Winddance Twine. New York: Routledge.
- Glenn, E.N., Chang G. & Forcey, L. N. (1994) *Mothering: Ideology, Experience and Agency*, London: Routledge.
- Gimenez, M. (1991) "The Mode of Reproduction in Transition: A Marxist-Feminist Analysis of the Effects of Reproductive Technologies", *Gender and Society*, Vol. 5, No. 3, Special Issue: Marxist Feminist Theory: 334-350.
- Hanisch, C. (1970) "The Personal is Political", *Notes From the Second Year: Women's Liberation*, Der.: Pamela Allen&Shulamith Firestone. New York: New York Radical Feminists.
- Kandiyoti, D. (1997) *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar: Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler*, Kadın Araştırmaları Dizisi: 11, İstanbul: Metis Yayınları.

- Lindholm, C. (2004) *İslami Ortadoğu: Tarihsel Antropoloji*, Çeviren: Balkı Şafak, Ankara: İmge Kitabevi.
- Martin, E. (1989) *The Woman in the Body: A Cultural Analysis of Reproduction*, Milton Keynes: Open University Press.
- Martin, E. (1991) "The Egg and the Sperm: How Science Has Constructed a Romance Based on Stereotypical Male- Female Roles", *Signs*, Vol. 16, No. 3: 485-501.
- Millet, Kate (1987) *Cinsel Politika*, Çeviren: Kate Millett, İstanbul: Payel Yayınevi.
- Mostov, J. (2000) "Sexing the Nation/Desexing the Body: Politics of National Identity in the Former Yugoslavia", in *Gender Ironies of Nationalism: Sexing The Nation*, Der.: Tamar Mayer, London: Routledge.
- Oakley, A. (1974) *Woman's Work: The Housewife Past and Present*, New York: Pantheon Books.
- O'Brien, M. (1989) *Reproducing the World: Essays in Feminist Theory*, London: Westview Press
- Yuval-Davis, N. (2003) *Cinsiyet ve Millet*, Çeviren: Ayşin Bektaş, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Peach, L. J. (1998) *Women In Culture: A Women's Studies Anthology*, Massachusetts: Blackwell Publishing.
- Ragoné, H. & Twine, F.W. (2000) *Ideologies and Technologies of Motherhood: Race, Class, Sexuality, Nationalism*, New York: Routledge.
- Rowland R. (1987) "Technology and Motherhood: Reproductive Choice Reconsidered" *Signs*, Vol. 12, No. 3: 512-528.
- Strathern, M. (1992) *After Nature: English Kinship In the Late Twentieth Century*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Tong, R. (1994) *Feminist Thought: A Comprehensive Introduction*, London: Routledge.